

Психологічне забезпечення Збройних Сил України

У навчально-методичному посібнику викладені теоретичні основи системи психологічного забезпечення Збройних Сил України, особливості її організації з урахуванням видородової діяльності, представлений практичний досвід психологічного забезпечення, як армій провідних країн світу (США, Канада, Німеччина, Ізраїль), так і діяльності військ (сил) Збройних Сил України в російськоукраїнській війні.

Навчально-методичний посібник розроблений у Головному управлінні морально-психологічного забезпечення ЗС України спільно з Науково-дослідним центром гуманітарних проблем ЗС України, Військовим інститутом Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Навчально-методичний посібник може бути використаний у практичній роботі офіцерів структур морально-психологічного забезпечення, офіцерів-психологів (психологів), під час підготовки курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти.

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНИХ
ПРОБЛЕМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

За загальною редакцією начальника Головного управління
морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України
генерал-майора В. КЛОЧКОВА

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2024

УДК 159.96

П 86

*Рекомендовано до друку науковою радою
Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України
(протокол № 8 від 28.08.2023)*

Рецензент:

Стасюк В. В., доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри морально-психологічного забезпечення військ (сил) Національного університету оборони України імені Івана Черняховського.

Авторський колектив:

полковники Мамедов Р.Ч., Немінський І.В., Лесюк О.М., Олійник В.О., Мась Н.М., Рой О.Б., Капінус О.С., Лук'яненко В.В., Весер В.В., Нечитайло Ю.В., Можарівський В.В., Магола С.І.; капітан 1 рангу Урсол А.О.; підполковники Черевичний С.В., Пшенишнюк Г.О., Заріцький Т.Б.; майори Сидоренко А.В., Бродська Л.А.; Возніцина К.Б.

Психологічне забезпечення Збройних Сил України: навчально-методичний
П 86 посібник / За редакцією генерал-майора В. Ключкова. — Київ: «Центр учбової літератури», 2024. — 282 с.

ISBN 978-611-01-3103-2

У навчально-методичному посібнику викладені теоретичні основи системи психологічного забезпечення Збройних Сил України, особливості її організації з урахуванням видо-родової діяльності, представлений практичний досвід психологічного забезпечення, як армій провідних країн світу (США, Канада, Німеччина, Ізраїль), так і діяльності військ (сил) Збройних Сил України в російсько-українській війні.

Навчально-методичний посібник розроблений у Головному управлінні морально-психологічного забезпечення ЗС України спільно з Науково-дослідним центром гуманітарних проблем ЗС України, Військовим інститутом Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Навчально-методичний посібник може бути використаний у практичній роботі офіцерів структур морально-психологічного забезпечення, офіцерів-психологів (психологів), під час підготовки курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти.

ISBN 978-611-01-3103-2

© Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, 2024.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
ВСТУПНЕ СЛОВО	7
РОЗДІЛ I. СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	9
1. Передумови формування системи психологічного забезпечення	9
2. Сутність, зміст, мета та завдання психологічного забезпечення.....	12
3. Суб'єкти та об'єкти психологічного забезпечення.....	17
4. Напрями психологічного забезпечення	18
4.1. Зміст і особливості психологічного діагностування	18
4.1.1.Професійно-психологічний відбір як початковий етап психологічного діагностування особового складу.....	19
4.1.2.Вивчення індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців.....	23
4.1.3.Вивчення соціально-психологічних процесів і явищ у військових колективах.....	25
4.2. Організація психологічної підготовки	25
4.2.1. Принципи, завдання та види психологічної підготовки	31
4.2.2. Форми та методи психологічної підготовки.....	36
4.2.3. Прийоми і засоби психологічної підготовки, способи моделювання психологічних чинників бою	44
4.3. Психологічний супровід навчально-бойової діяльності	52
4.3.1. Психологічне забезпечення дій військ (сил), бойового (спеціального) чергування (служби), гарнізонної та вартової служби	53
а) порядок роботи груп контролю бойового стресу.....	55
б) особливості роботи груп психологічного супроводу та відновлення	57
4.3.2. Психологічна профілактика девіантної та деліквентної поведінки особового складу.....	59

а) дії групи спостереження за суїцидальною поведінкою військовослужбовців.....	59
4.3.3. Психологічна едукація (просвіта).....	63
4.3.4. Психологічна допомога	63
а) доказові методи психологічної допомоги.....	71
4.3.5. Психологічна реабілітація військовиків.....	78
5. Професійна підтримка психологів.....	80
5.1. Організація проведення супервізії.....	81
5.2. Організація проведення інтервізії.....	88

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	92
1. Керівництво психологічним забезпеченням	92
2. Сили і засоби психологічного забезпечення.....	96
3. Організація заходів психологічного забезпечення у військових частинах (на кораблях	98
4. Система підготовки фахівців психологічного забезпечення та вимоги до їх професійних компетенцій.....	104
5. Науково-методичне супроводження заходів психологічного забезпечення	107
5.1. Наукове супроводження	107
5.2. Методичне супроводження	109

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДО-РОДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗС УКРАЇНИ	112
1. Сухопутні війська.....	112
2. Повітряні Сили	114
3. Військово-Морські Сили	130
4. Десантно-штурмові війська.....	138
5. Сили спеціальних операцій	141
6. Сили підтримки	145

РОЗДІЛ IV. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В АРМІЯХ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ	156
--	------------

1. Система психологічного забезпечення військовослужбовців армії США.....	156
2. Організація психологічного забезпечення у збройних силах Канади	170
3. Організація психологічного забезпечення у збройних силах Німеччини	175
4. Організація психологічного забезпечення в армії Ізраїлю	183

РОЗДІЛ V. ДОСВІД ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВИМИ ЧАСТИНАМИ (ПІДРОЗДІЛАМИ) БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014 – 2023 роки).....

1. Психологічне забезпечення відбиття збройної агресії рф проти України (20 лютого – 13 квітня 2014 року).....	189
2. Психологічне забезпечення Антитерористичної операції (14 квітня 2014 року – 30 квітня 2018 року)	195
3. Психологічне забезпечення операції Об'єднаних сил (01 травня 2018 року – 23 лютого 2022 року).....	204
4. Психологічне забезпечення відсічі широкомасштабної агресії рф проти України (з 24 лютого 2022 року)	213

ДОДАТКИ

Додаток А. Тактичні знаки психологічного забезпечення	238
Додаток Б. Етичний кодекс психолога Збройних Сил України ...	240
Додаток В. Загальні обов'язки військового психолога	245
Додаток Г. Досвід організації надання психологічної допомоги у Державному закладі “Центр психічного здоров'я та реабілітації “Лісова Поляна” Міністерства охорони здоров'я України.....	247
Додаток Д. Психологічний портрет російського окупанта	266
Додаток Е. Психологічні особливості сповіщення членів сім'ї військовослужбовця про його загибель (смерть), потрапляння у полон, зникнення безвісти	268
Додаток Є. Словник термінів психологічного забезпечення, що застосовуються у Збройних Силах України.....	276
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	281

ПЕРЕДМОВА

В цьому навчально-методичному посібнику автори намагалися розкрити сутність змісту системи психологічного забезпечення у ЗС України, проаналізувати та висвітлити кращий досвід застосування психологічного інструментарію в процесі ППВ кандидатів для проходження військової служби, психологічної підготовки, супроводу та відновлення військовослужбовців, сформувавши цілісний погляд на актуальний стан та перспективи розвитку системи психологічного забезпечення, як невід'ємної складової всебічного забезпечення військ (сил).

Матеріали посібника повною мірою охоплюють напрями психологічного забезпечення на сучасному етапі розвитку українського війська та дозволять командирам та офіцерам структур МПЗ отримати ґрунтовні знання щодо порядку організації заходів психологічного забезпечення, особливостей організації психологічного забезпечення вищо-родової діяльності ЗС України, основних напрямів та принципів психологічної підготовки особового складу до участі в бойових діях, методів психологічної підготовки особового складу та способів моделювання психологічних факторів бою, ознайомитись із методикою проведення заходів психологічної підготовки особового складу та особливостей психологічного супроводу військовослужбовців під час виконання завдань за призначенням.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Досвід російсько-української війни беззаперечно вказує, що навіть в епоху високорозвиненої бойової техніки, широкого запровадження безпілотних літальних апаратів, використання елементів штучного інтелекту на полі бою головна роль на війні належить людині та її готовності до виконання бойових завдань, а результат бойових дій залежить від морально-психологічного стану особового складу, уміння долати страх у бою і зберігати волю до перемоги, рівня сформованості психологічної стійкості та психологічної готовності воїна до результативного виконання завдань за призначенням.

Проблема підготовки військ до ведення війни, як одне із головних завдань воєнної науки та системи військової освіти, завжди була актуальною. В арміях провідних країн світу йде постійний активний пошук найбільш дієвих та перспективних засобів впливу на свідомість та психіку військовослужбовців, своєчасну підготовку їх до функціонування за будь-яких екстремальних умов сучасної війни.

На сучасному етапі виконання Збройними Силами України завдань із збройного захисту Батьківщини особливого значення набуває вивчення та аналіз досвіду, як російсько-української війни, так і збройних конфліктів сучасності. Звичайно, це стосується й особливостей організації та проведення заходів психологічного забезпечення. Їх ефективність досягається шляхом єдності та узгодженості дій сил і засобів психологічного забезпечення, раціонального використання матеріально-технічної бази, впровадження передового досвіду психологічних служб складових сектору безпеки і оборони України, імплементації досвіду країн-партнерів щодо формування психологічної готовності особового складу військових частин (підрозділів) до виконання навчально-бойових завдань в екстремальних та бойових умовах.

Враховуючи досвід держав-членів НАТО та висновки із аналізу практики реалізації заходів психологічного забезпечення під час

російсько-української війни психологічне забезпечення у Збройних Силах України має за мету дієву реалізацію заходів психологічного відбору, формування, підтримання і відновлення в особового складу військ психологічної готовності до виконання завдань за призначенням, належного рівня сформованості емоційно-вольової стійкості до негативних чинників екстремальних (бойових) умов обстановки, інформаційно-психологічного впливу противника, зниження психогенних втрат та збереження психічного здоров'я військовослужбовців.

*Начальник Головного управління
морально-психологічного забезпечення
Збройних Сил України
генерал-майор Владислав КЛОЧКОВ*

РОЗДІЛ I

СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

1. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Воєнні загрози та воєнно-політичні виклики національній безпеці України, які створила російська федерація на початку 2014 року, здійснивши вторгнення на суверенну територію нашої держави, зумовили необхідність адекватної і миттєвої реакції усіх складових сил оборони держави та в подальшому визначили основні напрями вкрай необхідної оборонної реформи з переглядом усіх стратегічних документів і планів.

Оборонна реформа була започаткована наприкінці 2015 року із затвердженням нової редакції Воєнної доктрини України, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555. Практичною складовою реалізації завдань щодо реформування ЗС України та інших складових сил оборони стало введення в дію Указом Президента України від 20 травня 2016 року № 240 Стратегічного оборонного бюлетеня України (т. зв. “Дорожньої карти оборонної реформи в Україні”).

Зміст і строки реалізації значної кількості заходів оборонної реформи було визначено в Державній програмі розвитку ЗС України на період до 2020 року, затвердженій Указом Президента України від 22 березня 2017 року №73.

Метою оборонної реформи стало набуття і підтримання ЗС України та іншими складовими сил оборони необхідного рівня бойової готовності та здатності до виконання завдань оборони держави (оборонних спроможностей), ефективного реагування на воєнні загрози й воєнно-політичні виклики, що виникають, підвищення рівня оперативної сумісності ЗС України та інших військових формувань з підрозділами збройних сил держав-членів

НАТО та ЄС щодо виконання спільних завдань у міжнародних операціях із підтримання миру та безпеки.

Досягнення цієї мети відбувалося шляхом імплементації визначених у Стратегічному бюлетені структурованих за ієрархією п'яти пріоритетних стратегічних цілей, зокрема п'ята ціль (СЦ-5), що передбачала підвищення професіоналізації сил оборони та створення для них необхідного військового резерву, включала питання набуття необхідних спроможностей за напрямом психологічного забезпечення, вдосконалення форм і методів психологічної роботи з особовим складом.

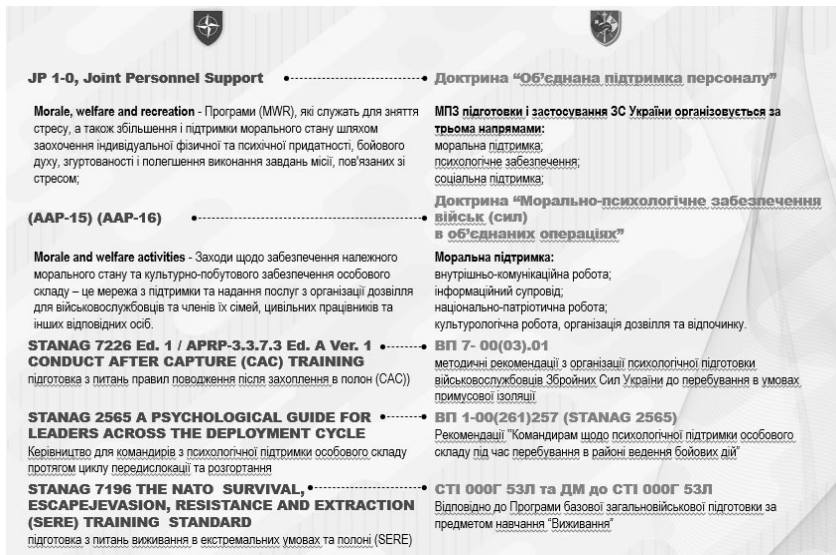

Рис. 1. Відпрацьовані документи відповідно до доктринальних документів НАТО

Реалізація цих завдань передбачала поетапну трансформацію системи психологічного забезпечення шляхом:

формування ефективної системи управління психологічним забезпеченням та його сучасної організаційно-штатної структури, укомплектування підготовленим та професійним персоналом,

забезпечення необхідним комплектно-табельним оснащенням, транспортними засобами та сучасним мобільним оснащенням;

розроблення і впровадження сучасних ефективних технологій надання психологічної допомоги та реабілітації, стандартизацію психологічної підготовки;

розроблення та впровадження в діяльність інформаційно-аналітичних систем, автоматизація психологічного вивчення (діагностування) особового складу, здійснення заходів психологічної просвіти та консультування в інформаційному та кіберпросторі;

взаємодії психологічного забезпечення зі структурами психологічного забезпечення інших складових сил оборони держави, а також з подібними структурами армій держав-членів НАТО в інтересах взаємосумісності.

Склад сил і засобів психологічного забезпечення ЗС України мали забезпечувати збереження і зміцнення психічного здоров'я особового складу, своєчасне та ефективне надання психологічної допомоги у разі перебування в кризових психоемоційних станах або отримання психічних травм, якнайшвидше відновлення боєздатності та працездатності в різних умовах бойового застосування (під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій; у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки; під час здійснення міжнародних заходів щодо врегулювання кризових ситуацій, боротьби з піратством, протидії глобальним та регіональним викликам і загрозам, терористичній діяльності).

Технічна та технологічна оснащеність сил і засобів психологічного забезпечення мала забезпечувати надання психологічної допомоги військовослужбовцям на рівні сучасних досягнень науки і техніки, новітніх технологій та стандартів надання психологічної допомоги в ЗС держав-членів НАТО.

Закономірності побудови та функції системи психологічного забезпечення військ (сил) визначені воєнною політикою держави, станом ЗС України, принципами їх будівництва та застосування, стратегією та тактикою дій військ, мають забезпечувати постійну

готовність сил і засобів психологічного забезпечення до виконання завдань за призначенням.

2. СУТНІСТЬ, ЗМІСТ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – цілеспрямована діяльність органів військового управління, командувачів, командирів (начальників), службових осіб структур МПС з метою психологічного відбору, формування, підтримання і відновлення в особового складу військ (сил) психологічної готовності до виконання завдань, емоційно-вольової стійкості до негативних психологічних чинників у будь-яких умовах обстановки, зниження психогенних втрат та збереження психічного здоров'я військовослужбовців.

Основні завдання психологічного забезпечення:

оцінювання психологічних показників боєздатності підрозділів та військових частин, передусім моніторинг МПС особового складу військ (сил);

аналіз впливу психологічних чинників бою (бойових дій) на МПС та поведінку особового складу військ (сил);

виявлення психологічних особливостей майбутніх бойових дій (операцій), врахування їх вимог до емоційно-вольових та психофізіологічних якостей військовослужбовців, злагодженості та згуртованості особового складу військ (сил);

сприяння в організації та проведенні заходів соціально-психологічної та професійної адаптації і реабілітації військовослужбовців;

забезпечення та створення соціально-психологічних умов для ефективного виконання особовим складом своїх службових обов'язків, налагодження та підтримка взаємодії з ОДВ та МС, громадськими (волонтерськими) організаціями з питань практичної реалізації соціальних та правових гарантій військовослужбовців та членів їх сімей;

соціально-психологічний аналіз управлінських рішень діяльності командирів (начальників) з питань підтримання належного рівня МПС особового складу військ (сил);

аналіз психологічних аспектів тактики можливих дій противника та його негативного ІПВ;

виявлення осіб з нервово-психічною нестійкістю та вжиття психопрофілактичних і психокорекційних заходів;

прогнозування можливих бойових психогенних втрат особового складу;

планування, організація та проведення заходів психологічної підготовки (загальної, спеціальної, цільової) особового складу військових частин (підрозділів) до виконання бойових завдань у конкретних (суспільно-політичних, природно-кліматичних, географічних, ергономічних, екстремальних) умовах обстановки;

формування та утвердження оптимізму і впевненості особового складу в своїх силах, можливості виконати поставлене завдання;

навчання особового складу психологічним методам надання само- та взаємодопомоги;

вжиття заходів психологічного відбору особового складу для комплектування, доукомплектування, поповнення підрозділів та військових частин тощо.

відновлення та збереження психічного здоров'я особового складу.

Завдання психологічного забезпечення реалізуються шляхом здійснення таких функцій:

A. Під час генерування (у т.ч. відновлення боєздатності) військ (сил):

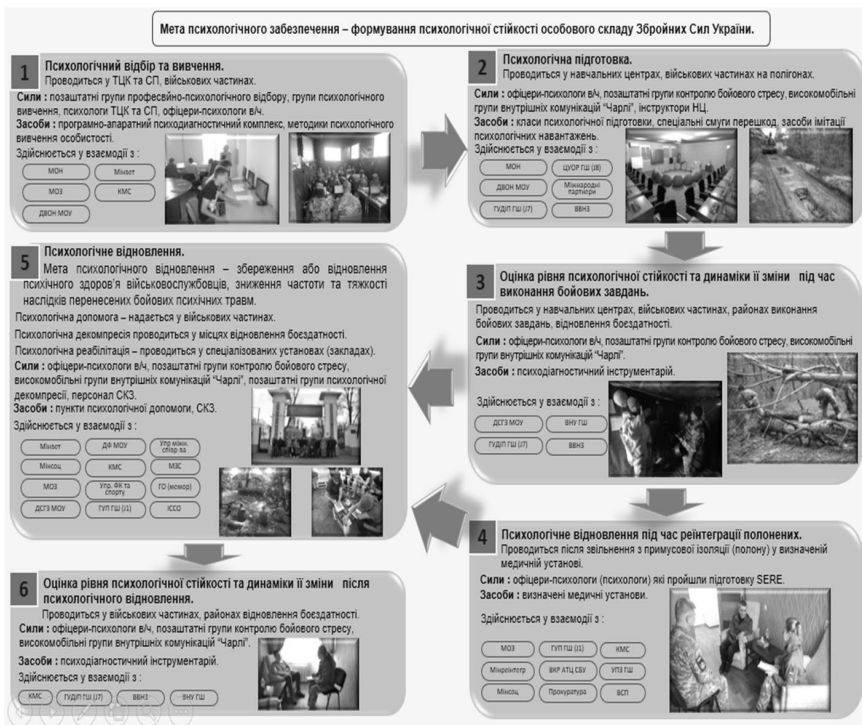

Рис. 3. Напрями психологічного забезпечення ЗС України

психологічна діагностика і професійна орієнтація кандидатів на військову службу та військовослужбовців в системі ППВ;

організація та проведення психологічної підготовки особового складу до виконання завдань у конкретних умовах обстановки, з урахуванням призначення військових частин (підрозділів), особливостей діяльності виду (роду) військ (сил);

оцінювання психологічного змісту занять з бойової підготовки, динаміки зміни психічних станів військовослужбовців під час їх проведення, надання рекомендацій керівникам занять щодо застосування ефективних психологічних рекомендацій, технологій та методик;

вивчення і аналіз індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців і соціально-психологічних характеристик підрозділів, тенденцій їх змін у ході підготовки, відновлення

боездатності та повсякденної діяльності, опрацювання та реалізації пропозицій щодо забезпечення виконання визначених завдань;

надання психологічної допомоги особовому складу;

проведення психологічного консультування військовослужбовців та, за зверненнями, працівників, членів сімей військовослужбовців;

здійснення психологічного аналізу причин та умов девіантної поведінки військовослужбовців, підготовка рекомендацій щодо їх запобігання;

навчання курсантів, сержантів, офіцерів формам і методам психологічного вивчення особистості, соціальних груп та прийомам психолого-педагогічної корекції;

науково-дослідне супроводження заходів психологічного забезпечення;

аналіз та прогнозування психологічних особливостей відповідних форм та способів застосування військ (сил), врахування їх вимог

до емоційно-вольових та психологічних якостей військовослужбовців під час організації підготовки, відновлення боездатності;

оцінювання психологічних чинників (мотиваційна готовність та емоційно-вольова налаштованість) МПС особового складу;

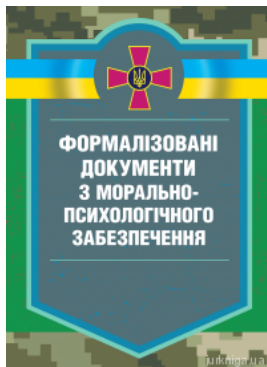
виявлення психологічних особливостей майбутніх бойових дій (операцій), врахування їх вимог до емоційно-вольових та психологічних якостей військовослужбовців, злагодженості та згуртованості військових частин (підрозділів);

вивчення та аналіз індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців і соціально-психологічних характеристик підрозділів, тенденцій їх зміни в ході підготовки та під час ведення бойових дій;

проведення заходів психологічної декомпресії військовослужбовців після виконання бойових завдань, надання рекомендацій щодо психологічної реабілітації особового складу;

участь в організації направлення військовослужбовців на медико-психологічну реабілітацію;

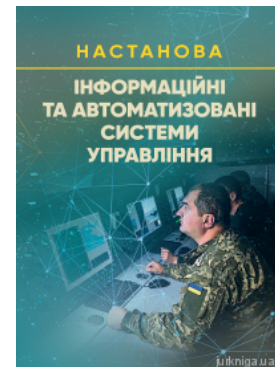
Книги, які можуть вас зацікавити

Формалізовані документи з морально-психологічного забезпечення

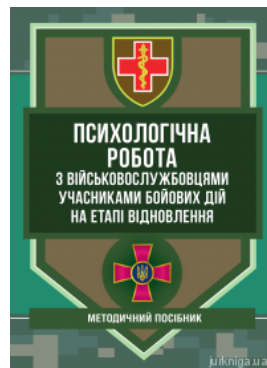
Планування підготовки у Збройних Силах України

Інформаційні та автоматизовані системи управління. Настанова

Броньований розум. Бойовий стрес та психологія екстремальних ситуацій

Психологічна робота з військовослужбовцями-учасниками бойових дій на етапі відновлення

Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами

Перейти до галузі права
Військове право

[Перейти на сайт](#) →